

УДК 82.091

Костенко Г.М.

канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

## **КОГНІТИВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ЗАРУБІЖНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ: ОСНОВНІ ІДЕЇ І ТЕРМІНИ**

За право позначати територію міждисциплінарної взаємодії між блоком когнітивних наук і літературознавством борються два терміни – когнітивна поетика і когнітивне літературознавство. Англійський філолог П. Стоквелл [3] відносить термін «когнітивна поетика» до всього комплексу досліджень літератури, що спираються на концепції, запозичені з когнітивної лінгвістики і психології. Американський літературознавець А. Річардсон [2] розглядає когнітивну поетику як частину когнітивного літературознавства. За словами одного із засновників напряду М. Тернера, мета літературного когнитивізму – «виявити зв'язок між структурами (patterns) думки і структурами вираження» [Цит. за: 1, с. 182]. Завдання когнітивного літературознавства – не стільки створювати цікаві і свіжі інтерпретації художніх творів, скільки пояснювати існуючі шляхом посилань на когнітивні механізми, що забезпечують ці інтерпретації. Може бути, головну функцію когнітивних досліджень літератури слід визначити як експланаторну.

Загальною передумовою робіт когнітивістської орієнтації є гіпотеза про існування глибинних структур людської свідомості, які зумовлюють особливості смислопородження художнього тексту і роблять можливим

сприйняття літературного твору читачем. У такому розумінні предмета вивчення закладений двоякий підхід до дослідження ментальних феноменів: «від автора» і «від читача», що дозволяє говорити про створення когнітивної поетики сприйняття.

Область дослідницьких інтересів когнітивного літературознавства визначається його генетичною близькістю психології. Вона поставляє когнітивному літературознавству: а) пояснювальні моделі репрезентації художньої реальності в авторській / читацькій свідомості (моделі нейронних карт, модулів свідомості тощо); б) різноманітні психофізіологічні теорії: рівнів пам'яті, законів сприйняття, схем обробки інформації людським мозком тощо; в) концептуальний апарат (гештальт, ментальна репрезентація, модальність сприйняття тощо).

За ступенем використання даних психології (в тому числі експериментальних) і за обраними методами і моделями можна розмежувати основні напрямки *cognitive literary studies*. Іншим критерієм їх розмежування може служити об'єкт дослідження – механізми утворення тропів, насамперед метафори; закономірності організації і сприйняття поетичного тексту; оповідні техніки, логіка оповіді.

На думку А. Річардсона, напрямки, складові когнітивного літературознавства розрізняються теоретично, методологічно і практично. У числі основних називають когнітивну риторику і теорію концептуальної інтеграції (*conceptual blending*) – відгалуження когнітивної лінгвістики, що сходить до робіт з концептуальної метафори Д. Лакофф і М. Джонсона; когнітивна поетика (роботи Р. Цура, теорія літературних універсалій П. Хогана); когнітивна нарратологія (дослідження М.-Л. Ріан, М. Флудернік, С. Кіна та ін.).

Таким чином, література не є винятковим предметом когнітивної критики: хоча вона начебто тлумачить літературу, насправді її цікавить швидше репрезентація знання взагалі – не тільки літературна. Це також (поряд з міждисциплінарністю) об'єднує когнітивне літературознавство з попередніми теоріями.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Западное литературоведение XX века = Western literary criticism of the XXth century : энциклопедия [Текст] / ИНИОН РАН ; Гл. науч. ред. Е. А. Цурганова. – М. : Intrada, 2004. – 560 с.
2. Richardson, A. *Studies in literature and cognition : A field map (introduction)* [Text] / Alan Richardson // *The work of fiction : Cognition, culture, and complexity* / ed. by A. Richardson, E. Spolsky. – N. Y. : Ashgate, 2004. – P. 1–29.

3. Stockwell, P. Cognitive poetics : An Introduction [Text]/ Peter Stockwell.  
– L. & N. Y. : Routledge, 2002. – 204 p.